

ภาพรวมของระบาดวิทยาภาคสนาม (๒)

นพ.คำนวน อึ้งชูศักดิ์

นิยาม จุดมุ่งหมาย

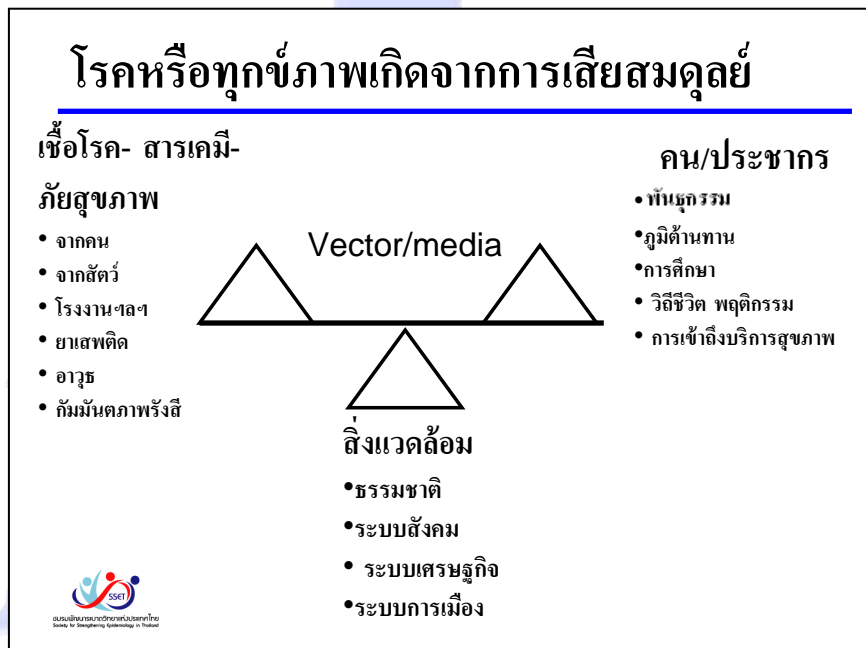
“Epidemiology” มาจากรากภาษากรีก ๓ คำ คือ epi = upon, dermos = people และ logos = study พอมาแปลเป็นภาษาไทยว่า “ระบาดวิทยา” จะมี ๒ นัยคือ นัยของความเป็นศาสตร์หรือวิธีการที่จะใช้ศึกษาแก้ไขปัญหาสุขภาพ และนัยขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโรคภัยต่างๆ

จุดมุ่งหมายของระบาดวิทยานับว่าการปกป้องให้กลุ่มประชากรมีสุขภาพดี มิให้เจ็บป่วย เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นก็พยายามป้องกันมิให้มีการแพร่ระบาดในวงกว้าง จัดการให้การระบอบสงบลงอย่างรวดเร็ว และเกิดผลกระทบต่อการณ์ดำเนินชีวิตและความสงบสุขของสังคมให้น้อยที่สุด

หลักคิดสำคัญของระบาดวิทยาภาคสนาม

๑. โรคหรือปัญหาทางด้านสุขภาพไม่ได้เกิดด้วยความบังเอิญ

เกิดจากการเสียดุลของตัวกำหนดโรค (determinants) แบ่งปัจจัยออกเป็น ๓ กลุ่ม “epidemiologic triad” ดังรูป

รูปที่ ๑ โรคหรือทุกข์สุขภาพเกิดจากการเสียดุลย์

- ๑.๑ **Host** ปัจจัยที่เกี่ยวกับคน ประกอบด้วย พันธุกรรม เพศ อายุ ภูมิคุ้มกันก่อนโรค การศึกษา ความเชื่อทางศาสนา อาชีพ รายได้ การมีคู่ครอง พฤติกรรม
- ๑.๒ **Agent** หมายถึง สารเคมี (chemical agent) กัมมันตภาพรังสี (radioactive agent) พลังงาน (energy agent) สารเสพติด (addict agent) ยารักษาโรค (pharmaceutical agent)
- ๑.๓ **Environment** คือปัจจัยด้านภาวะแวดล้อม นอกจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical determinants) แล้ว ระบบเศรษฐกิจและการเมืองยังถือเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (social determinants)

๒. โรคหรือปัญหาทางด้านสุขภาพมีแบบแผนการกระจายของมัน (distribution of disease)

ระบาดวิทยาจะวิเคราะห์แบบแผนการกระจายตามเวลา (time) สถานที่ (place) และบุคคล (person)

๓. โรคหรือปัญหาทางสุขภาพมีลักษณะตามธรรมชาติของมันเอง (nature of disease)

เหตุการณ์ของโรคนับตั้งแต่การเริ่มก่อเกิดในคนและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยทั่วไปก็จะเห็นเหตุการณ์ ๔ ระยะ คือ

- **ระยะไวต่อโรค (stage of susceptibility)** ระยะที่ร่างกายยังเป็นปกติแต่มีความเสี่ยงที่จะสนับสนุนให้เชื้อโรคหรือภัยสุขภาพต่างๆ เข้าหาได้ง่ายและเกิดการเจ็บป่วยตามมา
- **ระยะก่อนมีอาการของโรค (preclinical stage)** ระยะที่ agent เข้าสู่ร่างกายแล้ว แต่ยังไม่แสดงอาการ
- **ระยะแสดงอาการของโรค (clinical stage)** ระยะที่เกิดพยาธิสภาพจนร่างกายไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ และเกิดอาการแสดงของการเจ็บป่วย
- **ระยะสิ้นสุดของโรค (diminish stage)** เมื่อเกิดโรคแล้ว บางคนหายโดยร่างกายกำจัดเชื้อหรือสิ่งก่อโรคได้เอง บางคนหายแต่มีความพิการ บางคนตาย